

ՅԵՅՏԵՐԵՐ ԳԻՐ ԼՐՈՅ

ՄԵԾԻ ՏԵՐՈՒԹԵԼՆՆ ՕՍՄԵՆԵԼՆ

ԳՈՐԾՔ ՆԵՐՔԻՆ

Երբ արդարեւ վսեմ բռնէին Մէհմէտ արի փաշային ցոյց տրված կատարեալ հնազանդութեանը փոխարէն՝ վեհափառ Թագաւորն ալ իրեն նոյն տեղի իշխանութիւնը ժառանգութեամբ շնորհելը՝ ասկէց յառաջ յիշեցինք:

Բայց այժմ պայմանադրեալ կերպիւ նոյն իշխանութեան հրովարտակը, և մեծամեծ բռնէինքուն յատկացեալ մէկ անդամանդ նըշանը, նաեւ ֆէսին զարդը՝ ինքնակալին կողմանէ տիվանի տաալի նազըրի մեծարու Սաիւ միւհիդ էֆէնտինն յանձնըվելով յԵրբարոս խըրկըվեցաւ:

Եւ մինչև արքայանիստ քաղաքը դառնալու ըլլայ, նորին տեղը մեծարու Արիֆ պէյ էֆէնտինն՝ տիվանն տաալի նազըրիի փոխանորդ ընտրըվեցաւ:

Դամասկոսի (շամի) տէֆթերաթը Մուսա էֆէնտինն եղբայրը՝ մարկէի նախկին մուալլին Մուսա-աֆա էֆէնտինն հաւատարիմ և գիտնական գրանըվելուն պատճառաւ, հրամանաւ Արքային ապրուստ կապըվելով՝ մարկէի մուհասէպէի ժողովոյն անդամ կարգեցաւ:

Մէտի օտային խիւլեֆաներէն Թէվֆիդ պէյ և Նազիֆ պէյ էֆէնտիններուն տրըված պաշտօնատարութիւնները՝ ասկէց առաջ տրըված Լըրոյ գըրին մէջը յիշեցաւ:

Աստի խըրըրըն մուհասարը Գալաթ էֆէնտինն տեղը ժամանակաւոր պաշտօնատար գըրվող սատարազամի մէքթիւպչիններուն առաջին սընըֆի խիւլեֆաներէն Բաիֆ էֆէնտինն, և նոյն խիւլեֆաներէն՝ այժմեան Դամասկոսի բռնէինքուն տըղան Մահմուտ նէտիմ պէյը, և առնը հրամանաւ Թագաւորին՝ յիշեալ էֆէնտիններուն տեղը պաշտօնատար գըրըվեցան ու իրենց նըշաններն ալ շնորհըվեցան:

Արքայական յատուկ զօրաց խորհրդական (միւսթէշար) պէյին եղբայր՝ մէքթիւպչի խիւլեֆաներէն Բիֆաթ նիւ պէյը՝ որ երկրորդ սընըֆին մէջն էր, անոր ալ առաջին սընըֆին նըշանը տըրըվելով՝ ամէտի օտան վերոյիշեալ Գալաթ էֆէնտինն տեղը ժամանաւոր կաւոր հրամանատար գըրըվեցաւ:

Արքունի Թերսանէի մէջ ինշաիյէ մախզէնի ըսված տեղը օրինաւոր կերպիւ կառավարըվելու դիտաւորութեամբ՝ հրամանաւ Արքային նոյն տեղի կառավարութիւնը խօժէկեան Մէհմէտ րադիպ էֆէնտինն յանձնըվեցաւ:

Արքունի մուղիպայի Եսխամաճի Արիֆ էֆէնտինն, և Թէ Թագաւորական յատուկ զօրաց գըրըվածքին գործակալ գըրանըվող Զիւհաի էֆէնտինն, այս անգամ հրամանաւ ինքնակալին՝ խօժէկեանութիւն տըրըվեցաւ:

Արքունի Թագալիմիսանայի մէջ Գաղղիերէն օրագիր գըրող մօնսիւ Քըռանչիպոյին անցեալները մեռնելուն համար, անոր տեղը մօնսիւ Բիւյէթը հրամանաւ Թագաւորին Գաղղիերէն օրագիր գըրող ընտրըվեցաւ:

Եւ մեռնող Քըռանչիպօն որովհետեւ մինչև հիմա խոհեմութեամբ և հաւատարմութեամբ ծառայեր էր, նոյն պատճառաւ բարեխնամ Արքայէն անոր կնոյը և չորս որդւոցը առատ պարգև շնորհըվելէն ՚ի դատ՝ բաւական ապրուստ ալ կապըվեցաւ:

Մէմէի տէրութեան դեսպանին սըր քեաթիպի մօնէօ Պիրգալճէ և մօնէօ Բուպրաշնաթիւր արժանաւարդ անձինքներուն՝ ինքնակալին մէկ մէկ նըշան շնորհ եղաւ:

Նատուրի և Բոււմ էլիի մէջ գըրանըված պաղէ քաղաքներուն բնակիչներէն մարդասպանութեան և գողութեան յանդգնողներուն յանցանքները՝ իրենց տեղի ժողովներուն մէջ քըննըվելէն և ստուգըվելէն յետոյ, պատժոց կանոնագրքին պահանջմամբ՝ անոնց պատիժները տըրըվելու համար, յայտարար գըրերով արքայանիստ քաղաքը ծանուցեր ու հրաման խնդրեր էին:

Աստի ըստ կանոնի նոյն գըրերուն վրայ՝ արդարութեան վճռոց ժողովոյն (մէճլիսի ահքեամի աւլիյէին) մէջ ալ կըրկին խորհրդակցութիւն ըլլալով, անոնց պատիժներուն համար գըրըված ծանուցման գիրը ընդհանուր ժողովոյն ներկայութեան ալ կարդացըվելէն և միտքը հասկըցըվելէն յետոյ՝ ինքնակալին մատուցըվեր ու հրաման խնդրըվեր է:

Այս հրամանին կերպովը պէտք եղած հրամանա-

գիրները նամակներով մէկ տեղ՝ յիշեալ ժողովներուն
խորհրդակցան, և այս տեղս ալ այն յանցաւորներուն ան-
ուանքը և յանցանքը ու պատիժները գրովեցան՝ այլոց
օրինակ ըլլալու համար:

Նորամայի քաղաքը Շէպիճէ գիւղէն՝ Գասիմ ա-
նունով մէկը՝ Ալի ըսված իւր գիւղացին ըսպաննելը՝
դատաստանի ժամանակը խոստովանեւ է . և մեռնողին
ժառանգները փոխադարձը (գըսասը) խնդրեցնուն հա-
մար, նոյն մարդասպանն ալ փոխարինաբար պիտի ըս-
պաննուի:

Օրինայի քաղաքը Ճիւկիւհ գիւղէն Սալիհ ա-
նունով մէկը՝ Մահմուտ ըսված իւր գիւղացին ըս-
պաննելը՝ դատաստանի ժամանակը ըստուգվեւ է . և
մեռնողին ժառանգները՝ փոխադարձը խնդրեցնուն հա-
մար, անոնց ներկայութեանը փոխարինաբար այն
ալ պիտի ըսպաննուի:

Քիրմասթի քաղաքէն Թիմօր իւր գիւղէն՝ առա-
ջին միւլթար հաճի Ահմէտը սպաննող Ալի և Սալիհ
մարդասպաններն ալ՝ նմանապէս ժառանգներուն ու-
ղելով փոխարինաբար պիտի ըսպաննուին:

Լալի շէհերի Թաղը (մահալէն) Գարաճա շէհը
պողազի ըսված տեղը՝ Անտ քէօփրիւսի մօտ վաղած-
ըռին մէջը՝ Ահմէտ անունով մէկը իւր կինը սպան-
ներ ձգել է, այս ալ՝ ժառանգներուն ուղելով և
անոնց ներկայութեանը փոխարինաբար պիտի ըսպաննուի:

Զորումի սանձախը Գարա հիսարի գիւղէն քիւրտ
Մէմիշ անունով մէկը՝ իւր հօրեղբոր որդին Մէհմե-
մէտը հրացանով (թիւֆէնկով) ըսպաննելուն համար,
նմանապէս ժառանգներուն ուղելով և անոնց ներ-
կայութեանը ինքն ալ փոխարինաբար պիտի ըսպաննուի:

Դաւեայի կողմէն Թահաթի Օսման՝ ու ասոր ըն-
կերը Խալիլ և Մուսթաֆա՝ ու ասոր եղբայրը Մէհմեմ-
մէտ, և Լոմէր՝ ու ասոր եղբայրը Ահմէտ, և Հիւսէյ-
ին, և ուրիշ Հիւսէյին մընալ, այս ութը մարդիկը մի-
այն գողութիւն ըրերեն . և գողցած բաները տիրոջ
նուն տրվելով՝ իրենց բանտարգեալ եղած օրէն մին-
չև երեք տարի անարգ գործոց մէջը ծառայելու պայ-
մանաւ փրանկան պիտի կենան:

Գ հիսարի մէջ փաշա Թաղէն Մուսթաֆա անու-
նով մէկը՝ իրենց օրինացը գրքերէն հինգ հատ գիրք
գողցել է, ու երեք հատը կորուցել է: Ուստի ձեռքը
գըտնելով երկու հատը՝ իրենց տիրոջնուն տրվելով,
միւս կորուցած երեք հատին գինը ըստ կանոնի հա-
տուցանելու պայմանաւ, ինքը բանտը տրված օրէն
մինչև երեք տարի փրանկան անարգ գործոց մէջը
պիտի ծառայէ:

Խանտէֆ քաղաքը բըռնրված Թըրապուզանցի
պախըրճի Իսմաիլ անունով մէկը՝ նոյն քաղաքը ճալի-
ճէ գիւղին վճարանքէն խալի մը՝ քիլիմ մը ու պախըր
կիւլում մը գողցել է, և գողցածը ետ առնվելով՝
իրեն բանտարգեալ եղած օրէն մինչև երեք տարի ա-
նարգ գործոց մէջ ծառայել տալու մտօք փրանկան
պիտի կենայ:

Լիսարայ քաղաքը Պուլադի գիւղէն Մուսա ա-
նունով մէկը՝ նոյն գիւղի վճարանքէն հինգ քիլիմ
գողցել է, և Վիսա անունով վարժապետէն ալ գող-
ցած մէկ խըսրախը՝ իւր ձեռքն իրեն ստակել է:
Ուստի նոյն քիլիմները ետ առնելով, և այն խըսրախին
ալ գինը հատուցանելու պայմանաւ, բանտարգեալ
եղած օրէն մինչև երեք տարի անարգ գործոց մէջը
փրանկան պիտի ծառայէ:

Գիւղէն հիսարի Այաթի մէջ բըռնրվող օրթա կո-
չեցեալ Թաղէն Մուսթաֆա ըսված մէկը՝ ըստակ գող-
ցել է . և Գօղլուի Թաղէն ալ Ալի անունով մէկը՝
դրաստ մը գողցել է. ասոնք իրենց տիրոջը տրվելով,
իրենց բանտարգեալ եղած օրէն մինչև երեք տարի
ծառայեցուցանելու պայմանաւ փրանկան գըրվեցան:

Եւ Արապ ալ ըսված մէկն ալ՝ նոյն տեղէն Մե-
հմէտ անունով մէկը գանակով զարկել ու վերաւո-
րել է: Ուստի վերաբուժին (ճէրահին) խարժվելիք
ծախքը անկէց ստանվելէն յետոյ, ինքը երեք տարի
քիւրէկը մնալու համար՝ այս կողմը պիտի բերվի:

Պուրսայի մէջ Բուսէլէցի Պօշաֆ անունով գո-
ղին գողցածը՝ տիրոջը ետ տրվելով, ինքն ալ իր բան-
տարգեալ եղած օրէն՝ մինչև երեք տարի անարգ գործ-
քերու մէջ ծառայել տալու պայմանաւ փրանկան
գըրվեցաւ:

Եւ Պերլամայի քաղաքը ուղտապանին մէկէն 300
ղւշնոց փիշթովը և 400 ղուռուշ ըստակը հանվեցը-
նելով առնող Հիւսէյին ու ասոր ընկերը Մահմուտ
չարերն ալ՝ նմանապէս փրանկան գըրվեցան:

Հէհը քէյի հպատակներէն Կիւրղարա ու
ասոր ընկերը Զաֆօ անունով մարդիկը՝ Դըրնօլացի
վաճառականի մը 6000 ղուռուշը գողցերեն: Ուստի
այս ըստակները տիրոջը տրվելէն յետոյ՝ իրենք ալ
փրանկան գըրվեցան, իրենց բանտարգեալ եղած օրէն
մինչև երեք տարի անարգ գործոց մէջը ծառայեցու-
ցանելու համար:

Լէնի շէհը Քէնար քաղաքը Գուրնէղ գիւղէն հո-
վիւ փանայօթ ու ընկերը տալը՝ Եօրղաքի անունով
մարդիկը՝ 30 ոչխար գողցերեն. բայց Եօրղաքին փա-
խեր, ու փանայօթը բըռնրվել է. և այս ալ՝ երեք տա

Սէլանիկի մէջ Ադաճէ մէսճիտ թաղէն Հասան աւանով գողնն գողցածը տիրոջը ետ տրուելէն յետոյ, ինքը մինչև երեք տարի անարգ գործոց մէջ փրանկան պիտի ծառայէ:

Աւշադ քաղաքին կողմերէն բռնուրված գարա Սհմէտ, և Վէլի սագար գիւղէն Մուսաֆա, և Տոււմանլի գիւղէն Մէհմէտ, այս երեք գողերը՝ մինչև երեք տարի անարգ գործոց մէջ փրանկան պիտի ծառայեն:

Իրզիւրիւմի միւշիւր Հաֆիզ փաշան՝ իւր պաշտօնէն ելլալու խնդիրք ընելուն համար, Այտընի զապ-դէյէին հրամանատար Ֆէրիք Բեամիլի փաշան որ ժամանակէ մը ՚ի վեր դըրսի երկիրները պաշտօնատարութիւնը տէրութեան գործքերուն կառավարութեան հըմուտ և ծանօթ գըտնըրված է, ինքնակալին հրամանաւը նոյն փաշային միւշիւրութիւն շնորհմելով՝ Իրզիւրիւմի գաւառը յանձնընկալաւ:

Եւ անոր նոյն քաղաքը հասած ժամանակը՝ յիշեալ Հաֆիզ փաշային ալ արքայանիստ քաղաքը գալուն՝ եպարքոսին կողմանէ նամակ խրկուրվէր է:

Եւ պատերազմական արհեստները սորվեցընող Գըպ-րատանը (մէքթէպի հարպէյէին) տեսուչ Ֆէրիք Սէլիմ փաշան ալ Այտընի զապ-դէյէի գործոցը հրամանա-տար կարգեցաւ:

Եւ մերի լիվա Էմին փաշան ալ որ ժամանակէ մը ՚ի վեր Եվրոպա կենալով, պէտք եղած գիտութիւններուն և գպրատան կարգադրութիւններուն տեղեկացեր ու արքայանիստ քաղաքը եկեր էր, յիշեալ Գըպրատանը տեսուչ գըրվեցաւ:

ԳՐԻՐԻ ԼՐՈՅԻ ԲԱՐՏԵԼՈՒՄ

Եվրոպայի օրագիրներէն աւանդած Լոսթերուն թարգմանութիւնն է:

Եվրոպայի քաղաքներուն մէջ բնականք և բարոյա-կան փոխադարձութիւնը ծաղկողութեան համար՝ ժամանա-կէ մը ՚ի վեր է որ այս գիտութիւններուն օգնութեան շատ արվեստներ գըտնըրվէր, ու ամեն մէկ արվեստներուն ալ զանազան գործիքներ հնարվէր է:

Եւ այս գործիքները շոգիյով (վափօռով) բանվե-լով՝ քիչ ժամանակի մէջ և քիչ բանվորով խիստ շատ մթափանց կը շինվին, մինչև այնքան որ պազի արհեստ-ներ որ ՚ի հարկէ ձեռք կը բանվին, ինչպէս չօրապը ձեռք կը հոսովի, և նկարչութիւն ձեռք կը բանվի, ա-հա այժմ այն տեղականքը ասոնք ևս շոգիյով կը շինվին:

Եւ այս ատենները պազի գործարան ունեցողները (Ֆապրիգաթօռները) որովհետև դիւրութեան մը իրենց ուղած բանը շոգիյով կը շինեն, նոյն պատճառաւ խիստ քիչ ծախքով իրենց գործարանը դառնալու դիտաւորութեան մեծ և տարօք մարդիկները իրենց

գործարանին մէջ չեն բանեցընէր:

Եւ ըստ որում ասանկ գործարանները շոգիյին զօ-րութեան կը դառնան, անոր համար անանկ ուժով բան-վորներու կարօտ չըլլալով, եօթը ութը տարեկան տը-ղաքը քիչ վարձքով կը բանեցընեն:

Բայց Եվրոպային ամեն մէկ տեղականքը՝ մէկ տըղայ մը էն քիչը ութը տասը տարի գպրատուն կերթայ, ուր տեղ ամեն կերպ գիտութիւնը մինչև որ չըսորվինէ, զանկաւ արհեստաւորի քով տալը արգելված է:

Աստի ասանկ տըղայքները՝ եթէ առանց կարգաւ գրել գիտնալու յիշեալ գործարաններուն մէջ բանին, մինչև իրենց մահվան օրը հոն մնալով՝ ամենակին մէկ ատենմը գիտութիւն չըկընան պիտի սորվի:

Եւ ասկէ ՚ի զատ՝ եթէ ասանկ տըղայոց հայրերը կարողութիւն չունենան, տէրութեան կողմանէ անոնց կարգաւ գըրել սորվեցընել պիտի տրուի:

Եւ մանաւանդ անանկ տըղայոցը գործարանին մէջ բանելը՝ տարօք և ուժով մարդիկներուն բանած ար-հեստուն և շահերնուն արգելք ալ ըլլալուն պատ-ճառաւ, հիմա Գաղղիայի մէջ մեծ ժողով մը սահ-մանվէր է. և հոն տեղը թէ տէրութեան գլխաւորները և թէ այն գործարաններուն տէրվալիքը ժողովելով՝ այս բանին վրայ երկար խորհրդակցութիւն կընեն, որ մօտեքս ասոր մէկ կատարում մը պիտի տան:

Եւ այս տրուած կատարումն ալ թէ այն տըղայոցը կարգաւ գըրել սորվելուն, և թէ անանկ ուժեղ մար-դիկները իրենց շահէն զուրկ չըմնալուն վրայով, ար-դարութեան բան մը պիտի ըլլայ տէյի՝ Եվրոպայի օրա-գիրներուն մէջ գըրված է:

Ամենուն յայտնի է որ մէկ ազգ մը և տէրութիւն մը որչափ բաղմամարդ ըլլայ, այնչափ աւելի բարգաւաճեալ և զօրեղ եղած կըլլայ. Եվրոպայի տէրութիւնները ասոնք գիտնալով իրենց երկիրներուն մէջ հիւսնդա-նոցներ կը շինեն, որ ցաւագար մարդիկ շուտով առող-ջութիւն գըտնան. և անգործ մարդիկները աշխատցընե-լով դրամ վաստակցընել կու տան, որ խղճութենէն ազատվելով կենսաբերին անվնաս մնայ:

Աւելագէս միշտ այսպէս բանաւոր գիւտեր կը հնարեն, և խելոյն ՚ի գործ կը դն